

Päät on laskettu – entä sitten?

Elina Sana (toim.):

NAISET, MIEHET JA UUTISET

Yleisradion tasa-arvotoimikunnan julkaisuja. Sarja A:1/1995/Helsinki: Yleisradio, 216 s.

Naiset, miehet ja uutiset kokoaa yhteen Yleisradion nais- ja mieskuvatutkimus -projektin uutisia käsittelevät osuudet viidessä tutkimusraportissa. Projekti perustuu eduskunnan Yleisradiolakiin liittämään tasa-arvolausumaan sekä YLE:n tasa-arvosuunnitelman tavoitteeseen, joiden mukaan ohjelmatoiminnalla tulee varkuttaa naisten ja miesten välisen tasa-arvon lisääntymiseen suomalaisessa yhteiskunnassa. Projektin tarkoituksena on tutkia sukupuolten tasa-arvon toteutumista Yleisradion ohjelmistojen sisällä.

Kirja koostuu viidestä osasta, joista kolme – Irma Kaarina Halosen, Tarja Savolaisen ja Henrika Ziiliacus-Tikkasen osuudet – ovat projektin ensimmäisen vaiheen päähankkeiden raportteja. Lisäksi mukana on Tarja Savolaisen feministisen uutistutkimuksen teoriaa käsittelevä artikkeli, Johanna Jääsaaren ja Raja Sarkkisen aikaisempaan YLEisötutkimuksen tutkimuksiin pohjaava artikkeli naisten ja miesten radionkuuntelusta ja televisionkatselusta sekä Minna Aslaman ryhmäkeskusteluihin perustuva raportti katsojien näkemyksistä televisiouutisten ihmiskuvasta.

Kirjan empiirisissä raporteissa lähdetään etsimään selvää, konkreettista näyttöä uutismaailman sukupuolistuneesta eriytymisestä. Näyttöä annetaan vastaamalla senkaltaisiin kysymyksiin kuin: Kuinka paljon naiset näkyvät uutisissa? Millaisissa rooleissa he toimivat? Näkykö naistoimittajien määrä uutisaiheiden valinnassa ja toteutuksessa?. Kaikissa kolmessa empiirisessä raportissa aineistona on seitsemän viikon ajalta kerätty seitsemän päivän uutisaineisto valitussa välineessä, tosin seitsemän viikon jaksot menevät hieman limittäin. Irma-Kaarina Halonen tutki suomenkielisiä pääuutislähettyksiä (YLE 20.30 ja MTV3 22.00)

ja ma 21.00), Tarja Savolainen radio Suomen uutislähettyksiä ja Henrika Ziiliacus-Tikkanen YLE:n ruotsinkielisiä uutisohjelmia (Aktuellt ja TV-Nytt) Menetelmänä on määrällinen sisällönerittely ja aineistoista on laskettu naisten ja miesten osuutta toimittajista, uutisten lukijoista, uutisten toimijoista sekä television osalta kuvitushenkilöistä. Seuraavassa vaiheessa on tarkasteltu nais- ja miestoimittajien juttuja aihepiireittäin sekä nais- ja miestoimijoiden esiintymistä uutisissa aihepiireittäin ja myös eritelty uutisissa esiintyvien miesten ja naisten rooleja tai statusta.

Toimittajat ja toimijat

Toimittajien osalta sukupuolijakauma on suhteellisen tasainen pääuutislähettyksissä sekä YLE:ssä että MTV3:n puolella. Radio Suomessa naistoimittajia oli miehiä vähemmän varsinkin sähköitä lukemassa, mutta molemmissa ruotsinkielisissä ohjelmissa naistoimittajia oli selvästi enemmän. Toimijoiden suhteen tilanne oli toinen: suomenkielisissä tv-uutisissa naispuolisten toimijoiden – uutisissa haastateltujen tai esiintyneiden naisten – osuus oli 21% ja uutisten naiset esiintyivät ammatistatukseltaan epämääräisinä tai anonyymeinä miesten esiintyessä johtavassa asemassa. Radio Suomen haastateltavista joka neljäs oli nainen ja etenkin miestoimittajat haastateltavat harvoin naisia. Ruotsinkielisessä Aktuellt-ohjelmassa ainoastaan 10% toimijoista oli naisia, TV-Nyttin toimijoiden

sukupuolijakauma vastasi YLE:n ja MTV3:n jakaumia. Tärkeä ero mies- ja naistoimijoiden välillä tv-aineistoissa oli myös se, että miehet käyttivät naisia useammin retorisesti painokasta ilmaisuja (esim. erilaiset faktuaalistamisstrategiat) naisten argumentoidessa puhekielisesti. Naiset esiintyivät uutiskuvissa ja haastatteluissa ilmeisissä rooleissa pikemmin kuin informaation tuottajina tai asiantuntijoina. Tv-uutisten kuvitusta ylipäätään hallitsivat miehet.

Tarkasteltaessa uutisten toimittajia ja aihepiirejä havaittiin varsinkin talousuutisten olleen miestoimittajien tekemiä. Erityisiä naistoimittajien aihepiirejä aineistoista ei löytynyt, vaan aihepiirin hajonta oli suuri. Televisioaineistoissa havaittiin eroja myös nais- ja miestoimittajien journalististen strategioiden suhteen: naistoimittajat mm. hakeutuivat juontaaensa/raportoidessaan ihmisten keskuuteen miesten suosissa fallisia rakennuksia (esimerkiksi tornit, lippuvistöt) juontojensa taustoina. Uutisten toimijoina miehet hallitsivat kaikkia aihepiirejä. Ns. naisjutut, uutiset, joissa sukupuoli on merkityksellistetty olivat kaikissa aineistoissa harvinaisia.

Konkreettista näyttöä uutismaailman sukupuolisesta eriytymisestä siis löytyy: se on yhä miesten maailma. Sen sijaan sukupuolisen eriytyksen syyt ja ennen kaikkea seuraukset jäävät vähemmälle huomiolle ja niistä annetaan lähinnä 'viitteellisiä johtopäätöksiä' – oletettavasti siksi, että kysymyksessä on projektin ensimmäinen, määrällinen, tietyllä tapaa kartoitettava vaihe. Irma Kaarina Halonen kertoo, että tutkimusta on tarkoitus jatkaa laadullisen erittelyn suuntaan ja tarjoaa luovallisen mahdollisia laadullisia tutkimustehtäviä sekä esimerkkejä siitä, mitä näiden kautta aineistosta voisi olla irroitettavissa. Tätä tutkimusta lujaa jää odottamaan, sillä uutisten diskursiivisten väitusteiden, kuvan retorikan ja kielen käytön strategioiden analyysi voisi paljastaa, miten tätä naisen rakenteellista marginaalisuutta uutisgenressä tuotetaan ja uusintetaan neutraaleimminkin näköisissä käytännöissä.

Myös Tarja Savolaisen artikkeli 'Naiset, uutiset ja feminismit' kyseenalaistaa päiden laskemisen mielekkyyttä ainoana tutkimusmenetelmänä, sillä se liittyy tutkimuksen tieteenfilosofisesti ns. perinteiseen feministiseen kritiikkiin. Perinteisen feministisen kritiikin näkökulmasta on esitetty, että naistoimittajien määrän lisääminen johtaa myös naisten asioista tehtyjen uutisten määrän lisääntymiseen ja naispuolisten haastattelujen lisääntymiseen ja muuttaa pitkällä tähtäimellä koko uutisissa tuotettavaa naiskuva. Naistoimittajien oletetaan tuovan julkisen alueelle yksityisen aietta ja naiskulttuuriin perustuvia ilmiöitä ja toimivan toisenlaisten, naiselisten arvojen pohjalta.

Mistä käsin naiset puhuvat

Vaikka uutisten yleisprofiili onkin pehmentynyt verrattuna YLE:n 80-luvun alussa tekemään selvitykseen, on johtopäätös naistoimittajien lisääntyneestä määrästä ja uutisten 'naisistumisesta' ongelmallinen, sillä se jättää huomiotta sen yhteiskunnallisen kontekstin, jossa naisistuminen on tapahtunut. Naisaiheiden määrän kasvu on Savolaisen mukaan mahdollista liittää television kaupallistumiskeskitykseen, yleisradiolaitosten institutionaalisiin muutoksiin ja ylipäätään laajempiin kulttuurisiin muroksiin.

Kulttuurin ja politiikan tuominen mukaan tarkasteluun tarkoittaa sitä, että ei voida enää tyytyä vaatimaan lisää naisia ja naisten aiheita viestimisiin, vaan on kiinnitettävä huomiota siihen, miten naiset esitetään ja minkälaisista positiosta käsin naiset saavat puhua. Kun puhuvan subjektin paikka on patriarkaalisessa kulttuurissa yleensä varattu miehelle, on tärkeää tarkastella myös sitä, puhuvatko uutisten naiset omalla äänellään ja omasta näkökulmastaan, vai jäävätkö he miehisen näkökulman vangeiksi. Tutkimuksen poistopisteeksi onkin asetettava naisen erityinen kulttuurinen paikka ja se, minkälaisia merkityksiä naisten kuvat eri yhteyksissä saavat.

Savolainen itse korostaa nais-

ten ja feministien erilaisuuden huomiointista uutiskritiikissä: feministisen uutisanalyysin on irrottauduttava toisaalta valtiokeskeisestä toiminnasta ja nähtävä myös muut muut yhteisöt ja toisaalta pelkistä pehmeistä, naiskulttuuriin liittyvistä teemoista naisten aiheina ja otettava tarkasteluun myös naisliike ja sen vaatimukset.

Savolaisen artikkeli luo kontekstia kirjan muille teksteille problematisoidessaan sekä projektin käyttämiä menetelmiä että uutisen ja yhteiskunnan suhdetta ylipäätään. Hämmennystä lukijalle aiheutikin sen paikka – oisiko ollut koko kirjan rakenteen kannalta mielekkästä sijoittaa se alkuun, ikään kuin johdannoksi koko teemaan. *Naiset, miehet ja uutiset* on toimittajansa Elina Sanan mukaan suunnattu ohjelmien tekijöille 'tukemaan heitä työssä kohti tasa-arvoisempaa ohjelmatuotantoa ja eri yleisryhmien entistä parempaa palvelua'. Peikkä päiden laskeminen voi kuitenkin ainakin toimittajien ja uutistenlukijoiden lukumäärän suhteen antaa turhan ruusuisen kuvan uutisten todellisuudesta – naisten omien näkökulmien, naisten 'äänen' puuttuminen voidaan niin haluttaessa nähdä uutistoimitusten naisten 'sokeutena' tai kiinnostuksen puutteena naisaiheita kohtaan. Todellisuus ei kai kuitenkaan ole näin yksioikoinen?

Naisille Ykköstä, miehille Mafiaa

Johanna Jääsaaren ja Raija Sarkkisen artikkeli naisista ja miehistä yleisöinä pyrki paikkaamaan tiedonpuutetta (mustaa aukkoa!) nais- ja miesyleisöistä. Katsoja- ja kuuntelijalukujen sekä Tilastokeskuksen *Ajankäyttö – ja Vapaa-aikatutkimusten* vaissa se kertoo naisten televisio- ja radiosuhteen olevan kaikkiaan monimuotoisempi kuin miesten: naisille on luontevampaa katsoa 'miesten ohjelmia' kuin miehille naisten. Naiset myös avaavat television tai radion paitsi ajankohtaisen ja taustatiedon vuoksi myös tunne- ja mielialasyistä. Naiset katsovat jonkin verran enemmän MTV3:n ohjelmia kuin miehet ja erot ohjelmavalinnoissa ovat tuttuja: naisille

sarjafilmejä ja miehille urheilua. Käyttö liittyy muuhun ajankäyttöön, mutta myös televisio voi muokata arjen rutineja – tästä esimerkkinä *Kauniit ja rohkeat*. Radionkuuntelu heijastaa väestöryhmän elinoloja televisiota voimakkaammin: naiset kuuntelevat radiota aamulla kotona, miehet autossa. Yleisradion radiokanavien kuuntelijat ovat sukupuolisesti jakautuneet: naiset kuuntelevat Ylen Ykköstä ja miehet Radiomafiaa, Radio Suomen ja paikallisradioiden suhteen sukupuolierot eivät ole merkittäviä.

Katsoja- ja kuuntelijalukujen perusteella ei voi tehdä johtopäätöksiä katsottuihin ohjelmiin kohdistetuista odotuksista tai siitä, vastasivatko ohjelmat odotuksia. Myöskään viime aikojen keskustelu siitä, tarvitaanko televisioon ja radioon lisää/jotain erityisesti naisille suunnattua ohjelmaa, jota epätasa-arvo ohjelmien tekijöiden, toimijoiden ja aiheiden suhteen saataisiin poistettua, ei voi saada vastauksia. Yleisöjen tutkimus on lapsenkengissään, minkä kirjoittajakin toteavat. On hyvä, ettei sukupuoli aina jää pelkäksi taustamuuttujaksi, mutta sitä 'toisenlaista' tutkimusta, josta kirjoittajat puhuvat näihin kysymyksiin paremmin kohdistuvana, jää tuttuja iukuja lukiessa odottamaan.

Minna Aslaman ryhmäkeskusteluraportti lähtee kartoittamaan yleisön, ennen kaikkea naisten käsityksiä television ihmiskuvasta. Tarkoitus on ollut asettua angilaisittain 'katsojan puolelle' ja mittarin luvun sijasta kysyä suoraan miten uutisia katsotaan, mikä on niiden maailmankuva, millaisena toimittajan rooli näyttäytyy ja ketkä uutisissa toimivat. Kolme naisista koostuvaa ryhmää peräsivät naisia ruutuihin kaikissa rooleissa: asian-tuntijoiksi valitaan turhan usein miehiä ja naiset esiintyvät taustahahmoina, jonkin muun merkityksen (esim. kärsimyksen) ilmentäjinä ja toisaalta 'tavallinen nainen' ei tunnista uutisista itseään. Miesten 'kontrolliryhmässä' naisten näkymättömyyttä ei koettu ongelmallisena, yksi keskustelija piti sitä jopa hyvänä, sillä 'naiset ei ole uskottavia asiantuntijatehtävissä'. Erityisiä naisten uutisia keskusteli-

jat eivät kaivanneet.

Aslaman katsojatutkimuksen keskustelijoiden arviot uutisten ihmiskuvasta vastaavat pitkälti projektin määrällisten sisällönerittelyjen tuloksia. Keskustelijat olettivat tilanteen korjautuvan naistoimitajien ja haastateltavien määrää lisäämällä, ainoastaan 'naisasia-aktiivien' ryhmä epäili tätä ja toivoi tiedostamista ja toimittajan vastuuta ja moninaisuuden esille-tuomista ylipäätään. Vaikka neljä ryhmäkeskustelua tarjoavatkin varsin kapean kuvan katsojien mielipiteistä ja arvioista, niitä ei ole missään mielessä syytä väheksyä. Se, että uutiset ovat naiskatsojien (eikä vain tutkijoiden) mielestä 'vinoja', kertoo kuruu kielitään uutismaailman miehisyydestä ja siitä etteivät uutiset suinkaan toimi Klaus Brhuun Jensenin esittämän ihanteen mukaisina arkea jäsentävinä viitekehäksinä: niistä puuttuu tavallisen ihmisen ja ennen kaikkea tavallisen naisen näkökulma lähes täysin. Juuri tämän luulisi kiinnostavan kirjan kohde-ryhmää – ohjelmantekijöitä – sillä ohjeimia kaiketi tehdään katsojille eikä mittareille. Ja toisaalta, luulisi katsojien mielipiteiden huomioon ottamisen näkyvän ajan myötä myös mittareissa.

Nopeita pelinavauksia

Kokonaisuutena kirja on – huolimatta ilmeisestä hyödyllisyydestään ohjelmantekijöiden herättelijänä – joilakin tapaa keskeneräinen. Yhteinen johdanto tai tuloksia yleisemmin pohdiskeleva luku olisi kenties voinut korjata tilannetta: samalla samansuuntaiset tulkinnot eri aineistoista olisi voinut vetää yhteen. Nyt lukija lukee niitä hiukan eri muodoissa kaikista kolmesta raportista. Myös pintaripaisun omaiset, lähes ranskalaisin viivoin esitetyt kappaleet ärsyttivät ainakin tätä lukijaa – varsinkin, kun juuri nämä kappaleet sisältävät monia mielenkiintoisia avauksia ja näkymiä tutkimuksen, käytännön ja sukupuoliproblematiikan suhteen ylipäätään. Ja mikäli kohderyhmä on todellakin ohjelmien tekijät, myös he varmaankin mieluummin lukisivat valmista tutkimusta kuin ehdotuksia jatkotut-

kimuksen mahdollisista kohteista.

Toisaalta näissä nopeissa pelinavauksissa voi olla oma logiikkansa – toivoa sopia, että kirja herättää toimittajien ja ohjelmantekijöiden keskuudessa keskustelua paitsi naisten aliedustuksesta uutismaailman kaikilla osa-alueilla, myös siitä, minkälaisista asioista he toivoisivat tutkimustietoa työssä tueksi tuotettavan.

Päät on siis laskettu. Kysymys on tärkeästä asiasta. Lukija jää kaipaamaan lisää ja syvempää... ja tietysti muutosta.

SANNA VALTONEN

Suomalaisuuden karikatyyriä

Ylönen, Marja (1995)

KARIN SUOMALAINEN.

Pilapiirroksset suomalaisuuden legitimoitina.

Acta Universitatis Tamperensis, ser. A vol 468. 234 s.

Tutkijaa, joka tarttuu kansalliseen instituutioon, ei voida syyttää tehtävän helppoudesta, sillä miten analysoida jotain, joka on kaikkia lähellä ja jonka kaikki tuntevat?

Marja Ylönen on onnistuneesti tarttunut väitöskirjassaan yhteen tällaiseen aluksi niin ihailtuun ja lopulta niin vihattuun kansalliseen instituutioon, pilapiirtäjä Kari Suomaiaiseen.

Karin suosio ei rajoittunut ainoastaan Helsingin Sanomien lukijakuntaan, vaan lähes vuosittain julkaistut aibumit levisivät myös koteihin, joissa Helsingin Sanomia ei luettu lainkaan. Myös Kari itse perheineen nousi kuuluisuuteen,

mitä ei yleensä lehdistössä työskenteleville tapahdu. Karin 40-vuotinen ura Helsingin Sanomissa päättyi vuonna 1991, kun lehden päätoimittaja hyllytti rasistisen somaliaiheisen piirroksen. Pilapiirtäjän itsensä mukaan hyllytys antoi tekosyn lopettaa Helsingin Sanomille piirtämisen.

Karin suosion ja epäsuosion taustaa vasten Ylönen pohti väitöskirjassaan sitä, mikä piirroksissa oli sellaista, että ne vetosivat vuosikymmenien ajan suomalaisiin, millaisia me suomalaiset olimme hyväksyessämme ja lopulta hyljätessämme Karin piirrosten arvomaailman.

Ylönen tutkimuksella on myös tervetullut metodinen tavoite. Pilakuvien ja niiden merkitysten tutkimiseen ei ole olemassa valmista mallia, joten Ylönen yhtenä tarkoituksena on kehittää mallia, jonka avulla voidaan analysoida kuvaa ja huumoria yhdistävää viestintämuotoa. Ylönen joutuukin operoimaan kahtaalla. Hän käyttää semioottisia teorioita kuvan merkitysten tutkimiseen ja erinäisiä huumoriteorioita – yhteensopimattomuus, huojennus- ja laukaisuteoriat – pilapiirrosten hauskuuden analysointiin.

Tutkimuksen aineisto koostuu Karin Helsingin Sanomien pääkirjoitussivuilla vuosina 1951-1991 ilmestyneistä pilapiirroksista, joista on valittu analysoitavaksi viisi vuoden pituista ajanjaksoa: 1952, 1960-61, 1968-69, 1980 ja 1990. Piirroksia näiltä vuosilta kertyi yhteensä 911.

Mitätöintistrategia

Ylönen etenee selkeästi ja järjestelmällisesti analysoiden ensin piirrosten makro- l. kokonaismerkityksiä ns. Suisin mallin avulla, jonka jälkeen hän purkaa makromerkityksiä diskurssianalyysin keinoin. Hieman häiritsevää lukijan kannalta on se, että Ylönen joissakin tilanteissa viittaa piirroksiin, joita hän ei ole ottanut mukaan kuvanäytteisiin suuren esimerkkimäärän vuoksi.

Ylönen päätyy pilapiirrosten mitätointistrategioiden analysointiin, joka osoittautuu erittäin käytökelpoiseksi malliksi pilapiirrosten merkitysten tutkimiseen. Piir-